

Карбекова М. Ж.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ “ЖАШЫЛГА” ӨТҮҮНҮ КОЛДООНУН
ФИНАНСЫЛЫК-ЭКОНОМИКАЛЫК АСПЕКТИЛЕРИ ЖАНА СТРАТЕГИЯЛАРЫ**

Карбекова М.Ж.

**ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ И СТРАТЕГИИ ПОДДЕРЖКИ
“ЗЕЛЕНОГО” ПЕРЕХОДА В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ**

Karbekova M. Zh.

**FINANCIAL AND ECONOMIC ASPECTS AND STRATEGIES FOR SUPPORTING
THE “GREEN” TRANSITION IN THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 368.911.1

Аннотация: Айрыкча экологиялык тобокелдиктерди азайтуу менен жыргалчылыктын жогорулашын билдирген “жашыл” экономикага өтүү актуалдуу болуп жатат. Бул кайра курууну ийгиликтүү ишке ашыруу учун олуттуу финансылык ресурстар жана эффективдүү чарбалык механизмдер керек.

Изилдөөнүн көйгөйү стратегиялык программалык документтердин бар экендигине жана эл аралык донорлордун колдоосуна карабастан, Кыргызстанда “жашыл” өтүүнү практикалык ишке ашырууда системалуу финансылык-экономикалык кыйынчылыктарга туш болуп жатканында. Жарыяланган максаттар менен инвестициялардын иш жүзүндөгү көлөмүнүн ортосунда так ажырым бар, “жашыл” каржылоонун ички рыногу начар өнүккөн.

Ачык сөздөр: жашыл экономика, финансы, жашыл облигациялар, жашыл кредиттер, жашыл ипотека, жашыл өнүгүү, жашыл долбоорлор, инвестициялар

Аннотация: Переход к “зеленой” экономике, предполагающий повышение благосостояния при снижении экологических рисков, приобретает особую актуальность. Для успешной реализации этой трансформации необходимы значительные финансовые ресурсы и эффективные экономические механизмы.

Проблема исследования заключается в том, что, несмотря на наличие стратегических программных документов и поддержки со стороны международных доноров, практическая реализация “зеленого” перехода в Кыргызстане сталкивается с системными финансово-экономическими вызовами. Существует явный разрыв между декларируемыми целями и фактическим объемом инвестиций, а также слабо развит внутренний рынок “зеленого” финансирования.

Ключевые слова: зеленая экономика, финансы, зеленые облигации, зеленые кредиты, зеленая ипотека, зеленое развитие, зеленые проекты, инвестиции

Annotation: The transition to a “green” economy, which implies an increase in well-being while reducing environmental risks, is becoming especially relevant. Significant financial resources and effective economic mechanisms are needed for the successful implementation of this transformation.

The problem of the study is that, despite the presence of strategic program documents and support from international donors, the practical implementation of the “green” transition in Kyrgyzstan faces systemic financial and economic challenges. There is a clear gap between the declared goals and the actual volume of investments, and the domestic market for “green” financing is poorly developed.

Keywords: green economy, finance, green bonds, green loans, green mortgages, green development, green projects, investments

Бул макалада Кыргыз Республикасындагы “жашылга” өтүүнү колдоого багытталган финансылык-экономикалык аспектилер жана стратегиялар талданат. Изилдөөдө «жашыл» экономикага глобалдык жана улуттук концептуалдык мамилелер системалаштырылган, өлкөнүн учурдагы институттук жана мыйзамдык базасы талданган. Негизги көңүл эл аралык финансы институттарынын (ЭФИ) ролуна баа берүүгө жана “жашыл” каржылоонун

ички рыногундагы алгачкы кадамдарды, анын ичинде “жашыл” облигациялардын дебеттук эмиссиясын талдоого багытталган. Иште инвестиция тартыштыгы, мыйзамдык боштуктар жана энергиянын төмөн натыйжалуулугу сыяктуу тездетилген “жашыл” трансформацияга тоскоол болгон негизги көйгөйлөр аныкталган. Талдоолордун негизинде ченемдик укуктук базаны өнүктүрүү, жеке капиталды мобилизациялоо жана эл аралык жардамды оптималдаштыруу боюнча илимий негизделген сунуштар иштелип чыккан. Изилдөөнүн натыйжалары туруктуу өнүктүрүү жана инвестицияларды тартуу жаатында мамлекеттик саясатты калыптандыруу үчүн негиз боло алат.

1. Изилдөөнүн актуалдуулугу жана көйгөйү

Климаттын өзгөрүшүнө, жаратылыш ресурстарынын түгөнүшүнө жана экономиканы диверсификациялоо зарылдыгына байланыштуу өсүп жаткан глобалдык чакырыктардын контекстинде «жашылга» өтүү өнүгүүнүн мүмкүн болгон стратегияларынын бири эле эмес, Кыргыз Республикасы сыяктуу өлкөлөр үчүн өтө маанилүү императивге айланууда. Географиялык жайгашуусу жана бийик тоолуу рельефи Кыргызстанды климаттык тобокелдиктерге алсыз кылат, ал эми энергетикалык импортко көз карандылык жана экономиканын энергия натыйжалуулугунун төмөндүгү олуттуу социалдык-экономикалык көйгөйлөрдү жаратат. Ушуга байланыштуу экологиялык тобокелдиктерди азайтуу менен бакубаттуулукту жогорулатууну камтыган “жашыл” экономикага өтүү өзгөчө актуалдуу болуп жатат. Бирок бул кайра курууну ийгиликтуу ишке ашыруу учун олуттуу финансылык ресурстар жана эффективдүү чарбалык механизмдер керектелет.

Изилдөөнүн көйгөйү стратегиялык программалык документтердин бар экендигине жана эл аралык донорлордун колдоосуна карабастан, Кыргызстанда “жашылга” өтүүнү практикалык ишке ашырууда системалуу финансылык-экономикалык кыйынчылыктарга туш болуп жатканын байкоого болот. Жарыяланган максаттар менен инвестициялардын иш жүзүндөгү көлөмүнүн ортосунда так ажырым бар, “жашыл” каржылоонун ички рыногу начар өнүккөн. Дүйнөлүк тажрыйбаны изилдөөнүн негизинде техникалык жактан жаңы эмес, бирок экологиялык факторлор менен мүнөздөлгөн жашыл облигациялар, насыялар жана карыз алуулар сыяктуу инструменттерди жана каржылоо механизмдерин талданган. Жеке ишкананын капиталын тартуу жолу менен жашыл экономиканы каржылоонун модели иштелип чыкты, ошондой эле аны Кыргыз Республикасында ишке ашыруу үчүн сунуштамалар иштелип чыккан.[7,1]

Изилдөөнүн максаттары, милдеттери жана методологиясы

Бул изилдөөнүн негизги максаты Кыргыз Республикасындагы “жашылга” өтүүнү колдоонун финансылык-экономикалык механизмдерине комплекстүү талдоо жүргүзүү болуп саналат. Бул максатка жетүү үчүн төмөнкүдөй милдеттер коюлган:

1. «Жашыл» экономиканын жана туруктуу каржылоонун концептуалдык негиздерин системалаштыруу.

2. Кыргыз Республикасынын улуттук стратегиялык артыкчылыктарын жана программалык документтерин талдоо.

3. Эл аралык финансылык институттардын жана улуттук бизнестин “жашыл” долбоорлорду каржылоого катышуусунун масштабдарына жана механизмдерине баа берүү.

4. Тездетилген «жашыл» трансформацияга тоскоол болгон негизги тоскоолдуктарды жана чакырыктарды аныктоо.

5. Жашыл өткөөлгө финансылык колдоону күчөтүү үчүн далилдүү сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн методологиялык негизи финансылык инструменттер менен экономикалык максаттардын өз ара байланышын изилдөө үчүн системалык талдоону, Кыргызстандагы кырдаалды региондук тенденциялар менен салыштыруу үчүн салыштырма анализди, ошондой эле мыйзамдык базаны жана финансылык-экономикалык маалыматтарды критикалык талдоону камтыйт. Кейс-изилдөө методун колдонуу жашыл облигацияларды чыгаруу жана ЭФИнин ишмердүүлүгү сыяктуу конкреттүү долбоорлорду жана демилгелерди деталдуу изилдөөгө мүмкүндүк берди.

2. Жашыл өткөөлдүн концептуалдык негиздери жана туруктуу каржылоо

Жашыл экономиканын концепциясы жана принциптери

Жашыл экономика – бул экологиялык тобокелдиктерди жана азайып кетүүнү олуттуу кыскартуу менен элдин бакубаттуулугун жогорулатууга жана социалдык адилеттүүлүктү камсыз кылууга багытталган экономикалык өнүгүүнүн жаңы түрү. Бул мамиленин негизги принциптери төмөнкүлөрдү камтыйт: табигый капиталды натыйжалуу пайдалануу, аны сактоо жана көбөйтүү; айлана-чөйрөгө терс таасирин, анын ичинде булганууну туруктуу кыскартуу; экосистемалык кызматтардын жана биологиялык ар түрдүүлүктүн жоголушуна жол бербөө; ошондой эле өнүгүүнүн новатордук мүнөзү. Бул кирешенин жана жумуштуулуктун өсүшү көмүртектин эмиссиясын кыскартууга, жашыл жумуш орундарын түзүүгө жана ресурстардын натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган инвестициялар аркылуу ишке ашарын билдирет.

Финансы секторунун жана жашыл каржы инструменттеринин ролу

Финансы сектору туруктуу өнүгүүгө инвестициялардын катализатору жана кыймылдаткычы болуп, жашылга өтүүдө борбордук ролду ойнойт. Жашыл каржылоо – экологиялык жактан таза, энергияны үнөмдөөчү жана аз көмүрөттүү долбоорлорду ишке ашыруу үчүн иштелип чыккан инвестициялар жана башка финансылык инструменттер.

Дүйнөлүк рынокто кеңири таралган негизги жашыл каржы инструменттерине төмөнкүлөр кирет:

- **Жашыл облигациялар:** Бул карыздык баалуу кагаздар, алардын кирешеси айлана-чөйрөгө же климатка оң таасирин тийгизген долбоорлорду каржылоо үчүн гана колдонулат. Алар эң көп талап кылынган инструменттердин бири болуп саналат жана дүйнөлүк рынокто тез өсүштү көрсөтүп келишкен.

- **Жашыл жеңилдетилген кредиттөө:** жашыл долбоорлорду ишке ашыруу үчүн өзгөчө, кыйла жеңилдетилген шарттарда кредиттерди беришет.

- **Жашыл ипотека:** жашыл курулуш стандарттарына жооп берген турак жайды курууга же сатып алууга берилген ипотека.

- **Жашыл субсидиялар:** жашыл финансы рыногун стимулдаштырууга багытталган фискалдык чаралар, мисалы, жашыл кредиттер боюнча пайыздык төлөмдөрдү мамлекеттик субсидиялоо же облигациялар боюнча купондук төлөмдөр аркылуу болот.

- **Көмүртек бирдиктери (көмүртек кредиттери):** бир тонна көмүр кычкыл газын чыгаруу укугун билдирген финансылык инструмент. Алар эмиссиялардын ордун толтуруу үчүн колдонулат жана эмиссиялык соода системаларынын бир бөлүгү болуп саналат. Аймактык өзгөчөлүктөрдүн контекстинде, өзгөчө исламдык финансы системасы өнүккөн өлкөлөрдө кошумча инструмент облигацияларга окшош, бирок шариат стандарттарына ылайык келген “жашыл” сукук болушу мүмкүн.

3. Кыргыз Республикасынын “Жашылга” өтүү улуттук стратегиясы

Стратегиялык артыкчылыктар жана программалык документтер

Кыргыз Республикасынын “жашылга” өнүктүрүү жаатындагы мамлекеттик саясаты энергиянын натыйжалуулугун стимулдаштырууга, кайра жаралуучу булактардан энергия өндүрүүгө, сууну жана жерди башкаруунун натыйжалуулугун жогорулатууга, калдыктарды башкарууну жакшыртууга багытталган. Бул саясат имараттардын энергетикалык натыйжалуулугун жогорулатуу, энергиянын кайра жаралуучу булактарынын (ЭЖБ) үлүшүн көбөйтүү, туруктуу туризмди өнүктүрүүнү камтыган амбициялуу максаттарды койгон “Жашыл экономиканы өнүктүрүү программасынын” алкагында ишке ашырылууда байкалган. Атап айтканда, Программа 2023-жылга карата ИДПнын энергия сыйымдуулугун 10%га кыскартууга жана жалпы кубаттуулугу 50 МВт кем эмес энергиянын кайра жаралуучу булактарын ишке киргизүүгө багытталган. Айыл чарба тармагында жайыттарды туруктуу башкаруу жана суу ресурстарын сарамжалдуу пайдалануу негизги милдеттер болуп саналат.

Институционалдык структура жана саясат чаралары

Экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу жана климаттык тобокелдиктерди азайтуу үчүн Кыргыз Республикасынын Экология жана климат боюнча мамлекеттик комитети түзүлүп, ал бир нече министрликтердин функцияларын бириктирген, анын ичинде БУУнун

Климаттын өзгөрүшү боюнча алкактык конвенциясынын милдеттенмелерин аткаруу боюнча иштерди координациялоо жана жаратылыш ресурстарын пайдалануу үчүн жыйымдарды чогултуу.

Өкмөт тарабынан пландаштырылган негизги саясат чараларынын арасында:

- «Жашыл» салыктарды киргизүү.
- Айлана-чөйрөгө зыян келтирүүчү субсидияларды реформалоо.
- «Жашыл» мамлекеттик субсидияларды киргизүү жана туруктуу мамлекеттик сатып алууларды өнүктүрүү.

Бирок, талдоо көрсөткөндөй, стратегиялык документтердин болгондугуна карабастан, энергияны үнөмдөө жана туруктуу керектөөнү стимулдаштыруучу реалдуу механизмдерди киргизүү али баштапкы этапта турат.

4. Финансы механизмдерин талдоо: эл аралык жана улуттук субъекттердин ролу Эл аралык каржы институттарынын (ЭФИ) чечүүчү ролу

Кыргыз Республикасындагы жашыл өткөөл үчүн каржылык колдоо негизинен ири эл аралык каржы институттарына таянат. Алардын ишмердүүлүгүнүн жалпы картинасы алар өлкөнүн туруктуу өнүгүүсүнүн негизги инвесторлору экендигин көрсөтүп, ички капиталдын жетишсиздигин компенсациялайт.

Дүйнөлүк банк (ДБ): ДБ микро, кичи жана орто ишканалар (МКОИ) үчүн туруктуу каржы рыногун өнүктүрүү боюнча 120 миллион АКШ доллары өлчөмүндөгү долбоорду жактырды, ал Азия Инфраструктуралык Инвестиция Банки (АИИБ) тарабынан 50 миллион АКШ долларына биргелешип каржыланат, бул жалпы сумманы 170 миллион АКШ долларына жеткирет. Бул долбоор стратегиялык мааниге ээ, анткени чакан жана орто бизнес Кыргызстандын ИДПсынын 35%дан ашыгын түзөт. Ошентип, чакан жана орто бизнес сектору аркылуу жашылга өтүүнү колдоо экологиялык максаттарга гана эмес, ИДПнын өсүшүнө, жумуш орундарын түзүүгө жана экономиканы диверсификациялоого түздөн-түз салым кошот. Долбоор эки уникалдуу механизмди камтыйт: жашыл инвестициялар үчүн катышуучу каржы институттары аркылуу дүң каржылоону камсыз кылуу жана кредиторлордун тобокелдиктерин азайтуу үчүн Жашыл кепилдик механизмин түзүү.

Европа реконструкциялоо жана өнүктүрүү банкы (ЕРӨБ): ЕРӨБ Кыргызстандагы эң ири инвесторлордун бири болуп саналат, анын жалпы инвестициясы 1992-жылдан бери болжол менен 900 миллион еврону түзөт. Жашыл өткөөлгө багытталган негизги программа – GEFF/КурSEFF (Жашыл экономиканы каржылоо программасы). Ал энергияны жана сууну пайдаланууну минималдаштыруучу жана кайра жаралуучу булактардан энергия өндүрүүчү технологияларга инвестицияларды каржылоону камсыз кылат. ЕРӨБ инвестицияларынын аркасында 2017-2022-жылдар аралыгында жылына болжол менен 68 000 тонна CO₂ эмиссиясы кыскарган, бул 100 унааны жолдон кетирүүгө барабар.

Азия Өнүктүрүү Банки (АӨБ): АӨБ Кыргызстандагы инвестициялык долбоорлорду олуттуу каржылоону, анын ичинде суу ресурстарын башкаруу, турак-жайдын энергияны үнөмдөөчүлүгү жана аз көмүрөктүү имараттарды реконструкциялоо долбоорлоруна 222 миллион доллар гранттар жана жеңилдетилген насыяларды берди.

Эл аралык каржы корпорациясы (IFC): IFC Кыргыз өкмөтүнө мамлекеттик-жеке өнөктөштүк (МЖӨ) долбоорлорун түзүмдөштүрүү жана тендер өткөрүү, анын ичинде 150 МВт күн электр станциясын куруу жана “Манас” эл аралык аэропортунун инфраструктурасын реконструкциялоо боюнча кеңеш берген.

Ички жашыл каржы рыногун өнүктүрүү

Ички жашыл финансы рыногун өнүктүрүү жашыл өткөөлдүн узак мөөнөттүү туруктуулугу үчүн абдан маанилүү. Бул контекстте жашыл облигациялардын дебюттук эмиссиясы маанилүү окуя болду.

Кейс изилдөө: “Дос-Кредобанк” ААК тарабынан “Жашыл” облигациялардын дебюттук эмиссиясы 2023-жылдын 21-июнунда “Дос-Кредобанк” ААК Кыргызстанда “жашыл” облигациялардын биринчи чыгарылышынын расмий бет ачарын ийгиликтүү

өткөрдү. Бул маселе өлкөнүн бардык каржы сектору үчүн маанилүү прецедентке ээ. Бул тышкы жардамдан көз карандылыкты азайтуу жолундагы негизги кадам болуп саналган “жашыл” долбоорлорду каржылоо үчүн ички капиталды мобилизациялоого мүмкүндүк берди. Төмөндө инвесторлор үчүн анын ишенимдүүлүгүн жана жагымдуулугун көрсөткөн бул чыгарылыштын негизги параметрлери келтирилген.

1-таблица: «Дос-Кредобанк» ААКнын «жашыл» облигацияларынын дебиттук эмиссиясынын негизги параметрлери (2023-ж.)

Параметрлер	Мааниси
Номиналдуу наркы	1000 сом
Баалуу кагаздардын саны	85000 экз.
Чыгарылгандын көлөмү	85000000 сом
Кайрылуу мөөнөтү	3 жыл
Рентабелдүүлүк	Жылдык 16%, (16,98% эффект)
Пайыздарды төлөө	Ар 3 айда

Бул чыгарылыш инвестицияларды тартуу менен гана чектелбестен, ачык-айкындуулуктун стандартын да белгиледи, анткени облигациялардан түшкөн каражаттар жеке жана юридикалык жактар үчүн салык салынбайт, бул алардын ишенимдүүлүгүн жана Кыргыз фондулук биржасынын «В» листингине киргизилгендигин тастыктайт.

Мамлекеттик-жеке өнөктөштүктүн (МЖӨ) ролу: МЖӨ өнүктүрүү Кыргызстандын «жашыл» күн тартибинин артыкчылыктуу багыттарынын бири катары жарыяланган. Буга GIZ сыяктуу эл аралык өнөктөштөр да жеке сектордун кызыкчылыктарына жооп берген “жашыл” экономика саясатын илгерилетүү менен салым кошууда. Бирок, колдо болгон материалдар көрсөткөндөй, GIZ долбоорлорунун алкагында МЖӨ долбоорлорун ишке ашыруу механизмдери жана түзүмү жөнүндө толук маалымат жок. Бул саясий эрке карабастан, өлкөдө МЖӨ системалуу түрдө ишке ашырыла электигин көрсөтүп турат. Анын ордуна, бул чөйрөдөгү ийгиликтерге көбүнчө белгилүү транзакцияларды түзүүгө жардам берген IFC сыяктуу негизги оюнчулардын максаттуу консультациялык колдоосу аркылуу жетишилет. Бул бир жолку долбоорлорго таянбастан, МЖӨ үчүн бирдиктүү, ачык-айкын жана бизнес үчүн ыңгайлуу ченемдик базаны түзүү зарылдыгын көрсөтөт.

5. Жашыл өткөөлдөгү чакырыктар жана тоскоолдуктар: Критикалык талдоо
Стратегиялык пландардын жана тышкы каржылык колдоонун болгондугуна карабастан, Кыргызстанда жашыл өткөөл процессти басандата турган бир катар системалуу көйгөйлөргө туш болууда.

Инвестициялык ажырым жана финансылык тоскоолдуктар: Энергияны үнөмдөөгө жана жашыл инвестицияларга түрткү бере турган реалдуу механизмдердин жоктугу олуттуу көйгөй болуп саналат. Бул жаатта мамлекет тарабынан каржылык колдоо алсыз бойдон калууда, бул инвестициялык тартыштыкка алып келет.

Институционалдык жана мыйзамдык боштуктар: Кыргызстанда ачык жана бирдиктүү “жашыл” таксономия жок, бул долбоорлорду классификациялоону кыйындатат жана потенциалдуу инвесторлор үчүн белгисиздикти жаратат. Мындан тышкары, иштеп жаткан мамлекеттик сатып алуулар системасы экологиялык жана социалдык факторлорду эске албай, туруктуу өнүгүүнүн негизги принциптерине туура келбейт.

Энергияны үнөмдөө жана энергияга көз карандылык: Турак жай фондусунун энергия эффективдүүлүгүнүн төмөн болушу олуттуу көйгөй болуп саналат, анткени ал 82,5 миллион чарчы метрди түзөт. Үй чарбаларынын чоң бөлүгү дагы эле жылытуу үчүн көмүргө ишенишет, бул шаарларда абанын булганышынын жогорку деңгээлине алып келет. Талдоолордун негизинде негизги көйгөйлөрдү жана мүмкүнчүлүктөрдү төмөнкү таблицада системалаштырууга болот:

2-таблица. Кыргыз Республикасындагы жашыл өткөөлдүн чакырыктары жана потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрү

Категориялар	Чакырыктар	Мүмкүнчүлүктөр
Финансылык	Инвестициялардын тартыштыгы, мамлекеттин алсыз каржылык колдоосу, ички капитал рыногу чектелген	ЭФИден (ДБ, ЕРӨБ, АӨБ, IFC) каржылоону тартуу, жашыл облигациялар рыногун өнүктүрүү, жашыл кепилдиктердин механизмдерин түзүү
Институционалдык	Дем берүүчү механизмдердин жоктугу, мыйзамдардагы боштуктар (мисалы, мамлекеттик сатып алуулар чөйрөсүндө), саясат менен МЖӨнүн практикалык ишке ашырылышынын ортосундагы ажырым	“Жашыл” таксономияны түзүү, МЖӨ боюнча мыйзамдарды өркүндөтүү, эл аралык долбоорлор үчүн бирдиктүү координациялык платформаны түзүү
Энергетикалык жана экологиялык	Турак жай фондусунун энергетикалык натыйжалуулугу төмөн, көмүргө көз карандылык, абанын булганышы	Гидроэнергетикалык чоң потенциал (техникалык жактан 142,5 млрд кВт саат), энергиянын кайра жаралуучу булактарын өнүктүрүү, энергияны үнөмдөөчү технологияларды киргизүү
Социалдык	Калктын аярлуу катмары үчүн тарифтердин жогорулашынан келип чыккан тобокелдиктер, кадрларды кайра даярдоо зарылчылыгы	Жашыл жумуш орундарын түзүү, калктын бакубаттуулугун жогорулатуу, туруктуу туризмди өнүктүрүү, жаштарды жана аялдарды жаңы тармактарга тартуу

6. Финансылык колдоону күчөтүү боюнча стратегиялар жана сунуштар

Талдоолордун жана аныкталган милдеттердин негизинде Кыргыз Республикасында «жашылга» өтүүнү тездетүү жана тереңдетүү максатында төмөнкү стратегияларды жана сунуштарды кароо максатка ылайыктуу:

1. Ченемдик укуктук базаны иштеп чыгуу: Долбоорлорду айлана-чөйрөгө тийгизген таасири боюнча так классификациялай турган улуттук “жашыл” таксономияны иштеп чыгуу жана ишке ашыруу зарыл. Бул рыноктун бардык катышуучулары үчүн критерийлерди унификациялайт, инвесторлор үчүн тобокелдиктерди азайтат жана “жашыл” каржылоону андан ары өнүктүрүү үчүн негиз түзөт.

2. Жеке капиталды мобилизациялоо: Мамлекет эмитенттерге жана инвесторлорго салыктык жеңилдиктерди берүү жолу менен “жашыл” облигациялардын ички рыногун өнүктүрүүгө активдүү түрткү бериши керек. Ошондой эле энергетика, транспорт жана суу менен камсыздоо секторлорунда ири инфраструктуралык долбоорлорго жеке инвестицияларды тартуу үчүн МЖӨ үчүн ачык-айкын жана болжолдуу ченемдик чөйрөнү түзүү абдан маанилүү.

3. Эл аралык жардамды оптималдаштыруу: Синергияны максималдуу көбөйтүү жана аракеттердин кайталануусуна жол бербөө үчүн өкмөт эл аралык донорлор менен өз ара аракеттенүү үчүн бирдиктүү координациялык платформа түзүшү керек. Бул платформа бардык "жашыл" долбоорлор үчүн бирдиктүү кирүү пункту болуп, алардын улуттук артыкчылыктарга шайкеш келүүсүн камсыздайт.

4. Фискалдык жана фискалдык эмес стимулдар: "Жашыл" салыктардан тышкары "жашыл" долбоорлорду максаттуу субсидиялоо системасын, ошондой эле "жашыл" кредиттер боюнча пайыздык чендерди жарым-жартылай кайтарып берүү механизмдерин киргизүү зарыл. Экологиялык факторлорду эске алган туруктуу мамлекеттик сатып алууларды өнүктүрүү мамлекетке өзүнүн сатып алуу жөндөмдүүлүгүн «жашыл» товарлар жана кызмат көрсөтүүлөр рыногун стимулдаштыруу үчүн пайдаланууга мүмкүндүк берет.

5. Адамдык капиталды өнүктүрүү жана маалымдуулукту жогорулатуу: "Жашыл" өтүүнү ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн билимге жана квалификацияны жогорулатууга инвестиция салуу зарыл. Мугалимдерди жана адистерди окутуу программаларын киргизүү, ошондой эле калктын жана бизнестин «жашыл» экономиканын принциптери жана анын финансылык-экономикалык пайдасы жөнүндө маалымдуулугун жогорулатууга багытталган масштабдуу маалыматтык кампанияларды өткөрүү зарыл.

Корутунду

Талдоо көрсөткөндөй, Кыргыз Республикасы "жашылга" өтүүнүн баштапкы, бирок стратегиялык маанилүү этабында турат. Бүгүнкү күндө бул процесстин негизги кыймылдаткычтары болуп олуттуу көлөмдөгү каржылоону, жеңилдетилген кредиттерди жана техникалык жардамдарды берген эл аралык каржы институттары саналат. Бул контекстте Дүйнөлүк банктын өлкө экономикасынын негизи болгон чакан жана орто бизнес секторун колдоого багытталганы өзгөчө роль ойнойт, ал "жашыл" өтүүнү туруктуу экономикалык өсүш жана жаңы жумушчу орундарды түзүү менен түздөн-түз байланыштырат. «Дос-Кредобанк» ААК тарабынан «жашыл» облигациялардын ийгиликтүү дебюттук эмиссиясы ички рыноктогу негизги ачылыш болду. Бул прецедент ички капиталды мобилизациялоо жана каржы рыногунун жаңы сегментин түзүү үчүн потенциалды көрсөтөт.

Бирок, Кыргызстандагы "жашыл" өтүү олуттуу системалык көйгөйлөргө, анын ичинде инвестициялык тартыштыкка, реалдуу дем берүүчү механизмдердин жоктугуна жана институттук боштуктарга дуушар болууда. Жарыяланган саясат менен аны системалуу ишке ашыруунун ортосунда ажырым бар мамлекеттик-жеке өнөктөштүктүн абалы бул көйгөйдү ачык көрсөтүп турат.

Ошол эле учурда Кыргыз Республикасында "жашыл" өтүүнү тездетүү үчүн олуттуу потенциал бар. Пайдаланыла элек зор гидроэнергетикалык потенциал, жаңы "жашыл" жумуш орундарын түзүү жана экономиканы диверсификациялоо үчүн мүмкүнчүлүктөр келечектеги кайра куруулар үчүн бекем негиз түзөт. Ченемдик укуктук базаны чыңдоого, ички рынокту стимулдаштырууга жана эл аралык кызматташтыкты оптималдаштырууга багытталган сунуш кылынган сунуштарды ишке ашыруу Кыргызстанга декларациялардан системалуу жана туруктуу "жашыл" трансформацияга өтүүгө мүмкүндүк берет. Кийинки изилдөөлөр жашыл инвестициялардын макроэкономикалык таасирин баалоого, ошондой эле Кыргыз Республикасынын өзгөчө шарттарына ылайыкташтырылган жашыл таксономияны иштеп чыгууга багытталышы мүмкүн.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Карбекова А.Б., Карбекова М.Ж. Зеленая экономика как модель социально-экономического развития общества // Экономика и бизнес: теория и практика. 2024. № 1-1(107). С. 149–151.
2. Раков, И. Д. Механизмы поддержки финансирования «зеленых» проектов: опыт стран // Russian Journal of Economics and Law. — 2017. — № 4. — С. 4242–769.
3. World Bank. Kyrgyzstan — Project Information / "Kyrgyzstan as a Green Economy Country" (Project documents). — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099055007142217512/pdf/P177467>
4. Сайпидинов И.М., Момошева Г.А. Перспективы развития зеленой экономики в Кыргызстане // Экономика и бизнес: теория и практика. 2023. № 6-1 (100). С. 126–128
5. Отчет о зеленом финансировании в Центральной Азии: Кыргызская Республика. — Азиатский банк развития, 2023. — 67 с. — URL: <https://www.adb.org/publications/green-finance-central-asia-kyrgyz-republic>.
6. Яковлев, И. А., Кабир, Л. С. Механизм финансирования «зеленых» инвестиций как элемент национальной стратегии финансирования устойчивого развития // Финансовый журнал. — 2023. — № 3. — С. 9–20.
7. Райымбаев, Ч. К. Зеленое финансирование: мировые тенденции и перспективы в Кыргызской Республике / Ч. К. Райымбаев, А. М. Жороева, А. Болуш // Горизонты экономики. — 2025. — № 1(88). — С. 95-100. — EDN WVPMGD.
8. World Bank. Green Budget Tagging in the Kyrgyz Republic: Green Budget Tagging Guidelines. — Washington, D.C., 2024. — Режим доступа: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099091124071522679/pdf/P170870-...> (дата обращения: 29.08.2025).
9. Карбекова А.Б., Качканбаева А.С., Сайпидинов И.М. өзгөчөлүктөрү, тобокелдиктер жана куралдар // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Экономика. 2024. № 1 (4). С. 112-118.
10. National Development Strategy of the Kyrgyz Republic for 2018–2040. — Bishkek, 2018. — Режим доступа: <https://adam.kg/media/uploads/2022/04/15/national-strategy-of-kyrgyz-republic-2018-2040.pdf> (дата обращения: 29.08.2025).